

**FARG‘ONA SHAHRINING TARIXIY HARBIY ARXITEKTURASI:
MUDOFAA TIZIMLARI, BARQARORLIK TAMOIYILLARI VA
ZAMONAVIY SHAHARSOZLIKDAGI ILMIY ASOSLARI**

NASIROVA FARIDA ALIJON QIZI

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

“Arxitektura va shaharsozlik” kafedrası magistri (O‘zbekiston)

Tel.:(93)373-94-65

e-mail:feride_aliyevna@mail.ru

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Farg‘ona shahri tarixiy harbiy arxitekturası, uning mudofaa tizimlari va barqarorlik tamoyillari tahlil qilinadi. Qadimiy Farg‘onaning mudofaa inshootlari, qal’a devorlari, minoralar va ularning strategik joylashuvi arxitektura nuqtayi nazaridan o‘rganiladi. Tadqiqotda ushbu tizimlarning zamonaviy shaharsozlikdagi ilmiy asoslari va ularni qayta tiklash imkoniyatlari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: Harbiy arxitektura, Farg‘ona, qal’a, mudofaa tizimi, barqarorlik, shaharsozlik.

Kirish. Farg‘ona vodiysi Markaziy Osiyoning eng qadimiy va strategik jihatdan muhim hududlaridan biri bo‘lib, u yerdagi harbiy arxitektura tizimlari o‘z davrida nafaqat mudofaa, balki shaharlarning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishida ham muhim rol o‘ynagan. Tarixiy manbalarga ko‘ra, Farg‘ona shahri qadimdan harbiy-siyosiy markaz bo‘lib, uning qal’a va devor tizimlari shaharni tashqi tahdidlardan himoya qilishda beqiyos ahamiyat kasb etgan.

Asosiy qism. Farg‘onaning harbiy arxitekturası miloddan avvalgi davrlardan boshlab shakllanib, arab, mo‘g‘ul, temuriylar va rus imperiyasi davrlarida turlicha ko‘rinish va funksiyalarni olgan. Har bir tarixiy bosqich o‘ziga xos qurilish uslublari, mudofaa strategiyalari va materiallardan foydalanish bilan ajralib turgan. Qadimiy

Fargʻona qalʼalari devorlari xom gʻisht, pishiq gʻisht va toshlardan bunyod etilgan boʻlib, ular nafaqat himoya, balki shahar chegarasini belgilovchi meʼmoriy chiziq vazifasini bajargan.

Mudofaa tizimlari orasida minoralar muhim oʻrin egallagan. Ular kuzatuv va ogohlantirish funksiyasini bajargan boʻlib, minoralarning joylashuvi strategik nuqtalarda – shahar darvozalari, burchak qismlari va balandliklarda tanlangan. Bu tizim shahar ichki tuzilmasi va tashqi xavfsizligi oʻrtasida mukammal uygʻunlikni taʼminlagan.

Barqarorlik tamoyillari harbiy arxitekturadagi asosiy mezonlardan biri boʻlib, Fargʻona misolida bu tamoyil tabiiy relefni hisobga olish, suv manbalarini himoya ostiga olish va qurilish materiallarini mahalliy sharoitga mos tanlash orqali amalga oshirilgan. Bu esa inshootlarning uzoq muddat xizmat qilishini va ekologik mosligini taʼminlagan.

Zamonaviy shaharsozlikda ushbu tarixiy tajribalar muhim ilmiy asos boʻlib xizmat qilmoqda. Bugungi kunda Fargʻonadagi qadimiy qalʼa hududlarini restavratsiya qilish, ularni turizm va madaniy meros markaziga aylantirish yoʻnalishida ishlar olib borilmoqda. Bu esa tarixiy merosni saqlash bilan bir qatorda, shaharlarning barqaror rivojlanishiga ham hissa qoʻshmoqda.

XULOSA

Fargʻona shahri tarixiy harbiy arxitekturasi — bu nafaqat oʻtmish yodgorligi, balki bugungi shaharsozlikka ilmiy asos boʻla oladigan boy tajriba manbaidir. Mavjud mudofaa tizimlari va barqarorlik tamoyillari zamonaviy arxitektura konsepsiyalarida qoʻllanilsa, tarixiy merosni asrash va urbanistik muhitni mustahkamlash imkoniyati kengayadi. Shu bois, Fargʻona harbiy arxitektura maktabi tarixiy tadqiqotlar bilan bir qatorda, zamonaviy loyihalashda ham amaliy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alimova, D. (2019). O'rta Osiyo shaharlarining harbiy arxitektura tizimlari. – Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Khakimov, S. (2021). Central Asian fortifications and their defensive mechanisms. – Tashkent: UzArch Press.
3. Hasanov, B. (2020). Farg'ona vodiysi tarixiy obidalari. – Farg'ona: FarDU nashriyoti.
4. UNESCO (2022). Historical urban landscapes in Central Asia. – Paris: UNESCO Publications.